

KIS-758 – Prederiadennoù ar gwianten

[Evel el levrennoù kent e kavomp tro da dennañ arroudoù eus lizheroù eskemmet gant aozerion diseurt. E kemm ouzh ar studiennoù hollek war danvezioù dibersonel embannet a du 'rall, e ro an notenn-mañ da anaout diarselloù personel an aozerion war argrafoù dibarek boutin etrezo en o labour pemdeziek.]

(GE ha YVT – 02–06 02)

[GE – 06 02 02] An dud o deus divizet komz ha skrivañ brezhoneg a ya war baotaat nemet e chom dister peurliesañ o stuziadur ; a-hed ar wech hon eus strivet da ziraez un derez dereat, derez ordinal ur sevenadur ; e diouer aozadurioù *ad hoc* e rank an aozerion emzibab o unan ha gorrek e vez kerzh o stummerezh — peurliesañ ne grog o c'henderc'h da vezañ talvoudus nemet gant an oad ; hag, evel a verzhez c'hoazh en degouezh [anv oa etre YVT ha GE eus marv Turiaw AR MENTEG], ez a da anaon bep bloaz unan pe unan all anezho ha gwall zibaot e chom al labourerion nevez...

[GE – 05 04 02] Karteliet out etre sinaeg, galleg, brezhoneg kempred, brezhoneg an “aozadurioù” (ha hini *Diwan*, ma 'z eo da vicher kelenn, pa ouzon). Ne gredfen ket barn ar savlec'hioù a gemerez e pep hini eus ar pevar stael-se. Ne c'hallan nemet keñveriañ va saviad-me ouzh da hini evel m'en merzhan a-dreuz da lizher.

Dre ar sinaeg e kavez boued sevenadurel magus. Heñvel dra moarvat dre ar galleg hag ar yezhoù a ziraezez sevenadurioù all drezo. Diouzh va zu, hep ar sabr a dennan eus devezourion ha barzhed alamanek, gallek, saoznek, japanek..., e vijen en dienez kefredel ha speredel. Koulskoude ne gemeran ket perzh war eeun er sevenadurioù emañ an aozerion-se o kas war raok. Darempredoù 'm bez gant reoù anezho. Kenlabouret 'm bez ganto zoken, met a-benn ar fin e 'm eus divizet nac'h kas pelloc'h va c'henderc'h en ur yezh estreget ar brezhoneg (lakaet er-maez un nebeudig troidigezhioù gallek pe saoznek ha skridoù orinel gallek dibaotoc'h c'hoazh).

A-fet ur sevenadur brezhonek, on a du ganit evit anzav eo teusk ar peuriñ. N'eo ket mannel avat. Eginoù zo, o kreskiñ gorrek evel ma 'z eo reol gant ar sevenadurioù,

eginoù nevez a vez o nodiñ, rouez evel ma 'z eo reol ivez e pep sevenadur. Un dra zo sur : en amzer ar c'henderc'hañ emañ muioc'h eget en amzer ar beveziñ. Evel se e komprenan an arver a rez eus *ezienn* hag *enienn* : ar sevenadurioù sinaek, gallek, alamanek n'o deus ket ezhomm ac'hanomp evit bezañ, a c'hellomp mont dezho hep kemer perzh enno ; ar sevenadur brezhonek n'eus anezhañ evidomp nemet e kement ma labouromp d'e ziorren. Savlec'h arvarus hon hini : n'omp asur nag e vo eus ur sevenadur brezhonek un deiz, nag eus talvoudegezh hon labour personel war e chanter. Ken skars eo ar c'henderc'hadoù diles hiziv ha ma oant e grez *Gwalarn* seikont vloaz 'zo. Pa sellan me ouzh ar pezh a ran, n'eus ket kant den o deus lennet va barzhonegoù brezhonek, n'eus ket dek den a lenn va studiennoù prederouriezh ha n'eus prouenn ebet e vo muioc'h abenn seikont vloaz. Ur meni follentez eo moarvat kenderc'hel. Met biskoazh n'on bet chalet da dremen da fur ha kenderc'hel a ran.

A-fet brezhoneg an aozadurioù ez eus peadra da vezañ hegaset, met n'eo ket digalonekaet. Ur morloc'h kevredadel en dro d'ar yezh zo e Breizh evel ma 'z eus e meur a lec'h er bed. Kalonekaus eo kentoc'h stadañ ez eus sammet gantañ ul lod eus kenderc'hadoù brezhonek diles an daou gantved diwezhañ. Eus ar morloc'h e unan ne weler evit an ampoent kenderc'her ebet o sevel. Met gorrek e vez bepred ar fiñvoù kevredadel ha bez' hon eus da welout en diouer a skiant istorel ha politikel, en amstuziadur eus an dud engwezhienn enno, un arvez hep mui eus ar fiñvoù kevredadel hep gortoz digant an dud-se estreget ar pezh a reont.

[GE – 20 05 02] Petra a 'z alian d'ober ? Lenn ha studiañ, evel just. Met, daoust ha n'eo ket pezh a rez abaoe bloavezhioù ? An imbourc'hioù a rez war sevenadur Sina zo a bouez evidout peogwir ez eus tud ouzh o c'havout a bouez evito. Dedennet out gant diskiblezhioù evel ar brederouriezh, ar c'hrazezhioù... Da betra mont da gantañ ? Gant da c'hoant hepken emañ ar respont. Komz a rez eus an turmud ennout ; lez an turmud-se da 'z ren betek penn, ne vi ket istrogelloc'h eget ar re a zalc'h gant o c'hoant. Ar re-se hepken a ra un dra bennak. Ne ouzont ket perak e reont ar pezh a reont na pa strivont o buhez pad da c'houzout perak ; er striv-se emañ moarvat andon an arz, ar preder, ar skiant hag ar gravez ivez marteze.

[GE – 28 05 02] N'eo ket ar biroù a vank e 'z klaouier. En entremar e tiskleriez bezañ a-fet ar wareg evit o bannañ. Hag ar pal da vukañ ? An aozerion diles zo bepred er saviad m'edo Roparz HEMON e 1925 : dirazo ar goull, kevredig ebet ouzh o gortoz. Netra dibar : hennezh eo saviad nep aozer diles e forzh pe vro hag e forzh pe

vare ; na vezañ gortozet eo zoken un azon a zilested. Amprou an dilested avat eo padout, derc'hel gant ar c'hoant. Den n'en deus da varn an dibaboù a rez o vont da skouer etrezek sevenadurioù ar Reter. Kenkoulz all, ar c'hoant a 'z lusk n'en deus ket da reiñ e beragoù : dalc'h gantañ, afer a vuhez pe a varv eo evidout.

Kudenn an darempredoù gant an embannerion ? Un all eo saviad an embanner. Roll ur pont en deus. N'eo ket ur pont a-zremm etre un oberenn graet hag ur c'hevredig graet, met ur pont a-zerc'h etre un oberenn war zont hag ur c'hevredig bezus, etre daou zazont, keweroc'h : etre daou *zarzont*, ken anveziat an eil hag egile. Mar greomp *daimon* eus ar c'hoant teñval ha galloudek a lusk an aozer diles, greomp *daimon* ivez eus ar skiant diouganek a lak an embanner da spurmantiñ dazont un oberenn a-vec'h boulc'het hag ur c'hevredig n'eus ket anezhañ c'hoazh.

Petra a gavomp er metou breizhek ? Netra a gement a ve kevredigoù o tinodiñ en dro da aozerion diles. Kemeromp skouer Koulizh Kedez. An nebeut oberennoù embannet gantañ o deus dec'honet ur c'hevredig, rouez met gwerc'hel, amparet gant tud digenvezet diouzh yoc'hig ar metou breizhek. Hervez urzh an traoù eo. Dav eo diskuliañ an treuzveno a ren war ar *mouvement breton* : ober evel pa vije eus ur gevredigezh vrezhonek — pec'hed veniel ma ne vije ket eno an arvez eus ur fazi grevusoc'h : emgemer evit an aozerion vrezhonek nemeto ha dreist-holl evi

t

ar c'hevredig brezhonek nemetañ, ha dre ret dispenn nep aozer diles o nodiñ ; *dre ret*, rak dre ma 'z eo diles e rank un aozer treiñ kein da bep kevredig beziat ; *dispenn*, n'eo ket hepken dispenn brud, met ivez bri (da c'hortoz ma ve buhez) an hini a nac'h anaout ar yoc'hig da zremmwel hag he mennozioù da gealiadurezh. *Da c'hortoz ma ve buhez*, rak kas da get buhez keodedel un aozer eo mirout outañ a vont d'e gengeodediz ; hag en degouezhioù istorel ma 'z a ar yoc'hig da yoc'h, n'eo ket ar vuhez keodedel hepken a vez lamet : an un gwikefre a yeas betek penn evit CHENIER, barzhed Alamagn nazi ha Rusia soviedel. Brasañ fazi avat eo an hini diskuliet gant an Aviel : lakaat an dorn war an hael ha sellout war dreñv, a zo fazi an den prederiet gant an dilested pa gempleg d'ar yoc'h — ha d'ar yoc'houigoù ! — rak pep treuzvarc'had gant ar yoc'h ha pa ve evit gounit ur brizhkevredig zo gwallañ spered an dilested.

[GE – 31 05 02] Merzhed 'm eus ne 'm boa ket respontet d'ur goulenn a raes ouzhin e 'z lizher eus an 28 04 02 : “dre belec'h kregiñ da lenn pe adlenn ho studiennoù ?” Klask a rin respont.

— Hervez a lavar lennerion all, e sav skoilh gant an hanc'herieg. Setu perak e lakaomp bremañ “Gervaoù prederouriezh” e dibenn niverennoù LAVAR. Ar yezh a reomp ganti zo bet stummet tamm ha tamm a-hed ar bloavezhioù e-barzh *Preder*, SADED, *Emsav*. An damant brasañ hon eus bet bepred eo derc'hel kevanlen ar geriadur ken e diabarzh pep diskiblezh, ken etre an diskiblezhioù (o terc'hel kont evel just eus an diarsell piaouel da bep hini), ken a-hed ar bloavezhioù (da skouer, YBAN o sevel e levrioù *Jedoniezh* a daol pled bras da soliañ war gentelioù *Jedoniezh* SADED ; heñvel dra a ran evit ar brederouriezh, a ra RLN evit an istor hag ar politikerezh). Ar pezh a vank eo ur geriadur hollek eus ar yezh kempred ; YBAN zo prederiet gant an erbar-se, sl. KIS-681, -688 e La-13 — na vo kaset da benn nemet pa vo tud a-walc'h evit mont war an dachenn-se, tud sirius, stuziet, stummet ha labourant evel just.

— Lakaet er-maez kudenn ar geriadur, e chom direspont da aters : “dre belec'h kregiñ

?

” Da bep hini da doullañ e hent dre ar strouezh. Ne vez steuñv ebet da 'm c'herzhed. Va luskedoù zo liesseurt : ar stummadur gounezet er meteier kefredel allyezh pa felle din e dreuzlakaat e brezhoneg ; an embregadennoù a 'm eus kemeret perzh enno evit diorren un egin a sevenadur brezhonek ; va dehentadur denel (kefredel, arzel, speredel...) personel. An dibab a ran eus an divoud da studiañ zo a zoare gant ar “*coup de foudre*” : da geñver un emziviz, ul lennadenn, ur vuhezadenn ez emdaolan d'ur brederiadenn donañ gwellañ war ur c'hraf resis (kement-se zo anat en div studienn a 'm eus graet warlene a-zivout ar brederourion japanat). Ne oufen enta aliañ steuñv ebet d'al lennerion. Ar studiennoù a ran a sell ouzh un dornadig krefen dibarek e-mesk morad ar c'hrefen a ya d'ober gwiad ar preder. Moarvat en devez pep hini eus al lennerion (emvennus eus va ferzh ober amañ gant al liester !) tro da gaout “*coup de foudre*” evit divoudoù all. Mar gell al lennerion tennañ un dra bennak eus va zestennoù eo, ouzhpenn ar binvioù diziouerus ez eo ar gerioù, ur broud da ren o buhez kefredel e brezhoneg — gant m'o defe ar c'hoant evel just da ren ur vuhez kefredel hag ar gourfoell, ar *gorffwyll* !, d'he ren e brezhoneg.

[YVT – 10 06 02] Plijout a rafe din burutellat unan eus hoc'h ateboù (05 04 02) : “[...] *en amzer ar c'henderc'hañ emañ muioc'h eget en amzer ar beveziñ. [...] ar sevenadurioù sinaek, gallek, alamanek n'o deus ket ezhomm ac'hanomp evit bezañ, a c'hellomp mont dezho hep kemer perzh enno ; ar sevenadur brezhonek n'eus anezhañ evidomp nemet e kement ma labouromp d'e ziorren [...]*”. Ha gallout a reer, e degouezh ur sevenadur, enebiñ kenderc'hañ ha beveziñ ? Ha ne vez ket euvret, porzhet ha, neuze — evit menel war vaezienn an armerzh — pleusket ? Pa 'z an da 'r

sevenadur gall, pe hini Sina ... ez euvran anezho — evel ur bevezer, ya. Da c'houde avat en o forzhan, e labouront ennon, pe en o labouran, hag emledañ a reont drezon, a bell da bell. Ha me da vont larkoc'h ivez drezo. Anat eo evit ar sevenadur gall ez on perzhiek ennañ dre zevoud (bevezer, treizher, kenderc'her war un dro enta). Mes gwir eo ivez evit ar sevenadur sinaek — a vevezan e lennegezh, e raklennoù skinwel, e fiñvskeudoù, e geginouriezh (!) — a borzhan ennon, a dreizhan betek ar Gornaoueg, a glaskan reiñ da anaout gwelloc'h da 'm nested — pa genderc'han skrivadennoù, diskouezadegoù, kentelioù... N'on ket sur, adal neuze, e c'heller lakaat kemm etre hon ferzh e sevenadur Breizh hag er sevenadurioù all, nemet ur c'hemm derez e ve, evit hemañ pe henhont...

[GE – 28 06 02] Evit arver *beveziñ* ha *kenderc'hañ* a-zivout ar sevenadur, ez anzavan ne oa ket azas kenan al leterc'had. Va mennoz ne oa ket evel just ober eus ar sevenadur ur skourr eus an armerzh. A du 'rall ez eo keal ar sevenadur unan fuilh ha skoemp eo arverañ an termen en ur prezeg a venn bezañ dik, ken tougn ez eo aet e steriegezh dre benn an arverioù ideologek. Ouzhpenn se, komz a “sevenadur brezhonek” zo reiñ d'ar yezh ur roll n'eo ket he hini marteze. Pa skrivan e brezhoneg e harpan, gant pe hep rat, war elfennoù a zo deuet din dre yezhoù all. Pezh a zo boutin etre an elfennoù-se ha disoc'h va skrivañ eo al lavar. Kement-se ne vir ket ouzhin a labourat e, dre ha war ar brezhoneg. Betek gouzout avat, pa embannan testennoù brezhonek ez eo da gentañ evit ur c'hevredig brezhonek ; en un eil lankad e c'hell mont troidigezhioù diwar an testennoù etrezek ur c'hevredig gallek, saoznek pe ... sinaek¹. Hogen an darempredoù gant ur c'hevredig brezhonek, pegen skort bennak e vent, a bourchas din an distro ret da vagañ va c'hoant da genderc'hel gant an un erv. En eneb, an darempredoù gant kevredigoù allyezhañ a 'm atizfe kentoc'h da skrivañ en ur yezh all. Un aozer en devez darempredoù gant lies “sevenadur”, evit ober gant ar ger (nemet e sellfed n'eus mui nemet ur sevenadur hollvedel hiziv — dodad difennadus emichañs), koulskoude direndael eo en deus un darempred brientek gant ur yezh (dibaot a wech gant div : n'eus ket kalz skrivagnerion o *krouiñ* oberoù en ouzhpenn ur yezh). Eus an kez darempred brientek eo e felle din komz pa lavaren, en ur prezeg gwall laosk, e “kenderc'hemp ur sevenadur brezhonek” hag e “vevezemp ar sevenadurioù all”.

(GE da LM – 04 02)

---

¹ C'hoarvezet eo evit gwir : dileuriad kulturel kannati Sina oa bet karget da c'houlenn digant ur varzhez parizian an aotre da embann un destenn ganti evit studierion e riez. Pedet e voen da aozañ ar c'hentskrid, e galleg.

[04 04 02 – Da heul ar pennad “Les langues, oui, mais les enfants

?

2” deuet war *Libération* e C’hwevrer 2002] Petra en deus *Diwan* da respont da lizher LEFEBVRE estreget an arguzennoù toull boas ? Fealded d’an tadoù p’o deus an tadoù divizet dilezel o idiom dispredet ? Soubañ ar vugale e “yezh o bro” pa vezont holl soubet e gwir yezh ar vro ? Gortoz a reer bepred an erged galloudek sanket en dazont a rofe un derou kantreizh da *Diwan*. Ha troet emañ war an tu-se spered ar 60 % eus an izili o deus mouezhiet enep an enframmidigezh en Deskadurezh riezal ?

[15 04 02] Hervez a lenner er wask hag en embannadurioù diabarzh ez eus un dra sklaer : *Diwan* dindan stur LINCOLN zo o vont diouzh leviadur hollek ar gouarnamant. Hemañ, en deus kollet krap war an armerzh, a starta e veli war ar c’hultur. E par ar c’hoariva e kemer an hevelep darbaroù : diazezañ ur *Scène nationale* e pep kêr vras — en 29, e Brest hag e Kemper —, lakaat ar c’hoaridioù lec’hel en amzalc’h amaezhel ha kellidel an kez “leurenn vroadel”, degemer enno ar strolladoù lec’hel goude lakaat studiañ o zeuliad gant amaezhiaded a-berzh Stad ; ar re-mañ o varn ar strolladoù “diouzh o zalvoudegezh vicherel nemetken”. [...] Anat eo emañ *Diwan* paket en hevelep milin.

A-fet yezh, flaer ar c’helan zo bepred gant brezhoneg LINCOLN & C°. Hardishoc’h eo brezhoneg tud *Diwallomp* [tuad enebet ouzh an enframmidigezh], met nag a fazioù ennañ, ma Doue ! a-fet yezhadur ha skrivadur. Bepred an aters : piv a stummo ar stummerion ? Marteze n’eo ket o c’hannadig al lec’h da zezgeriañ o mennozioù politikel ; emc’houlenn a c’haller avat e pelec’h e c’hellont o dezgeriañ — rak diyac’h eo kreizañ ar stourm war ar soubidigezh en ur c’houzout ervat emañ skod an emgann e lec’h all. Ha kaout a ra dit ez eo kelaouenn UDB al lec’h azas ? [...]

---

² “[...] Chaque fois qu’une personne s’exprime sur les « écoles Diwan », il y a toujours un grand absent dans ses propos : les enfants. Je suis moi-même amené à les fréquenter assidûment de par ma profession d’inspecteur de l’Éducation Nationale et en poste à Quimper, donc chargé d’inspecter les enseignants du premier degré (y compris dans une école Diwan). J’ai toujours ressenti presque douloureusement la contrainte faite aux enfants scolarisés dans une classe où leur langue maternelle est proscrite. Ce n’est pas une critique envers le breton, ou toute autre langue régionale, mais un constat doublé d’une indignation : de quel droit contraindre des enfants à abandonner six heures par jour la langue qu’ils parlent à la maison pour leur en apprendre une autre, qui plus est parlée nulle part ? J’ai vu des enfants de 8 ans se faire tancer vertement par un enseignant parce qu’ils avaient le malheur, dans un couloir avant de rentrer en classe, de se disputer en français [...]” (David LEFEBVRE).

Kontet eo bet din an doare en deus ur bronneg eus Suamerika evit emzizober eus e c'hwen : soubañ a ra gorrek er stêr goude lakaat ur stoubenn war veg e fri ; ar c'hwen a bign betek emgavout holl repuet war ar stoubenn ; al loen neuze a beursoub hag ar stoubenn a ya gant red an dour ; dodenn ar soubidigezh eo ar stoubenn-se : an holl zo pignet e-barzh ha pa blijo d'ar gouarnamant e vint kaset gant ar froud.

(RLN da GE – 04-05 02)

[12 04 02 – A-zivout pennad David LEFEBVRE, sl. p. 174(-175), n. 1] Evel a lavare Daniel COHN-BENDIT goude ur veaj e Breizh : ne glask Breizhiz 'zo nemet erlec'hiañ un hevelepted ouzh unan all. “Gortoz a reer an erged galloudek sanket en dazont a rofe un derou kantreizh da *Diwan*”, a skrivez. A-du, met marteze eo goulenn re digant tud *Diwan*, lakaet er-maez nemedennoù evel LM.

[17 04 02] Ur ger hepken a-zivout an amkan bet diskleriet gwechall gant Andrew LINCOLN : distreiñ da stad a draoù 1920. Met da 'm meno n'emañ ket pell an amkan-se a vezañ tizhet. Petra a weled e 1920 ? Skolidi vreizhat kastizet diwar-bouez ar “Simbol” dre ma oant bet klevet o komz brezhoneg. Ha bremañ ? Skolidi eus *Diwan* stroñset goude bezañ bet souprenet o komz galleg kenetrezo.

[06 05 02] En e levr *L'Imparfait du présent*¹, Alain FINKIELKRAUT a ra meneg eus ar “c'hengouronk meur ma vourbouilh an holl genelioù²”, eleze eus an asvan a sevenadur ma emgav paket mui ouzh mui ar remziadoù yaouank, holl genelioù kemmesket, Frañsizion a henhil, Europiz angall, Magrebiz, Afrikiz. Kement-se zo kalz grevusoc'h eget drougoberoù ar “bandennadoù keneliek³” bet spilhennet lies gwech gant LE PEN : ar bolis zo gouest da lakaat harz d'an kez gwalloberoù, met ket da zisleberadur ar sevenadur (ne zesker ket se d'an danvez flied er skolioù polis). Mar bije eus LE PEN estreget ur genaoueg, e komprenje emañ eno drama gwirion an enbroerezh. Kemmañ a reer bro, kemmañ kevandir zoken, evit bezañ tapet en un issevenadur moursek. Skarzhañ an enbroidi arallgevandir a rofe marteze ul lojeiz da reoù 'zo, ur gourc'hwel da reoù 'zo, nemet e lezfe ar re a chomfe, eleze ar boblañs

---

¹ Gallimard, 2002.

² “le grand bain commun où clapotent toutes les ethnies”.

³ “les bandes ethniques”.

europat, atav en hevelep enkadenn sevenadurel (dreist-holl gant un ameiler da LE PEN e penn Maodiernezh an Deskadurezh hag un ameiler all e penn hini ar C'hultur).

Deuriet tre on bet gant da notenn diwar-benn Gwirioù mab den⁴. Dont a ra an notenn-se da sklaeriañ ha da gadarnaat war un dro pezh a ouien endeo eus an Dispac'h gall, eus mare ar Sponterezh pergen. Ur gweladur dengreizour ha prometeek eus Gwirioù mab den a c'hell kas, a skriv ARENDT, d'ar mennoz he deus an denelezh ar gwir da ziferañ ent werinek, eleze dre ar mouezhiañ muianiverel, ez eo spletus dezhi dispeuziñ reoù 'zo eus he darnoù. E seurt sav gwel e paouez al leviadurezh diboblañ a vezañ un ijinadenn digant BABEUF evit dont da vezañ un dra wirheñvel tre¹. Hag ez a rez d'ar reiz bomm CARRIER da geñver ar fuzuilhadegoù yoc'hek eus Kerzu 1793 e mengleuzioù Gigant² : “C'est par principe d'humanité que je purge la terre de la liberté de ces monstres.”

Diziouerus eo enta ar geodedourezh evit an neb a fell dezhañ engervel Gwirioù mab den : diskouezet en deus Alain GERARD e oa bet nac'het pep gwir keodedel ouzh Vandeiz gant ar Guzuliadeg adalek deiz kentañ o emsavadeg. Penaos kavout iskis neuze ar “c'holonennadoù iferniek” ?

(FK da MC – 02 05 02)

Krog on da lenn LAVAR 14. Gant plijadur e lennan kement a denn d'ar brederouriezh... hag ivez d'ar brezhoneg rannyezhel. Evit bezañ labouret e *Diwan*, e ouzon mat peseurt bedouriezh a zo gant tud evel LINCOLN. Henezh a zo plaset aze evit ober c'hoari ar Stad. Ar PS oc'h en em silañ en aozadurioù sevenadurel a-benn ober dezho tarzhañ. Ha Roparz HEMON arveret evel “danvez tarz” er c'hoari-se.

(GE da FK – 26 05 02)

---

⁴ KIS-755 – Gwirioù mab den hervez Hannah Arendt, La-15, pp. 134-148.

¹ Sl. KIS-728, La-14, p. 262(-263), n. 2.

² Dav eo resisaat e oa neuze Gigant (hiziv ur c'harter eus Naoned) ur gêriadenn nepell diouzh dorioù kêr.

Degouezhet eo ganin ar pennad a 'c'h eus savet war *Hippias ar Brasañ*³. Bourrusat pleg hemañ da zistreiñ etrezek PLATON. Spi 'm eus e kendalc'hi gant an hent hag e pourchasi kalz danvez c'hoazh d'ur preder brezhonek.

E ser lenn da studienn e 'm eus bet tro d'ober — etre va *daimon* ha me — un nebeut evezhiadennoù war da yezh, war gerioù 'zo a arverez. O vezañ neoazh ma ne 'c'h eus goulennet netra diganin, en o lezan el lec'h m'emaint. Me avat a ray ouzhit ur goulenn pe, kentoc'h, e tiskleriin dit un hetadenn.

An emziviz a studiez zo eus ar genad *anatreptek* : SOKRATES n'en deus goar kent bezañ eilpennet kealiadur e genbrezeger, diskaret e holl gredennoù war un divoud, amañ war ar gened ; hag, en eneb d' a rafe un diougoner boas, ne gloz ket, ne ginnig netra en erlec'h. Lezel a ra an den da wilioudiñ e unan — met war a hañval ne voe ket keloù eus an disoc'h ; moarvat e kendalc'has HIPPIAS da zozviñ kealioù a voe kement all a sioc'hanoù hep damantiñ d'ar gwilioud a glaske SOKRATES e lakaat d'ober. Ha setu va hetadenn : ez afes dre an hent *anatreptek* da 'z tro ouzh ar pezh a soñj ar vrezhonegerion eus ar pezh a reont, eus ar palioù a embannont, eus ar solioù ma lavaront loc'hañ diwarno, e berr ouzh kealiadurezh al luskadoù breizhek. Ouzhit da unan, ha graet 'c'h eus an aters : perak brezhonegañ ?

(MT da GE – 16 05 02)

Ur goulennig a 'm bije c'hoant da c'houzout ho soñj warnañ.

Pa zibabe Roparz HEMON titl *Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh*, daoust hag eñ e talvez evitañ :

~ *ur Breizhad dallet-dizallet o tizoleiñ e oa ur vro, e hini, en dro dezhañ, hag a oa bet kuzhet dioutañ e-pad e yaouankiz ?* pe

~ *ur Breizhad o lakaat da vev en-dro ur vro a oa bet kuzhet diouzh an holl dud, un tammig evel ur skiantour oc'h adkavout dismantrou ur palez, goloet gant traezh an Istor abaoe kantvedoù ?*

(GE da MT – 20 05 02)

---

³ Fañch KERRAIN, “Tarzh-an-deiz ar genedoniezh : *An Hippias ar brasañ*”, Imbourc'h, rummad nevez, niv. 1, 31 Genver 2002, pp. 35-61.

Souezhus eo an titl *Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh*, seul gent ma voe dibabet e 1929, e dibenn prantad kentañ, krouusañ, *Gwalarn*. Gant endalc'had al levr en dije klotet gwelloc'h un titl evel *Ur Breizhad oc'h adkavout ar bed*. Daou c'her moarvat a c'houlenn sklaeriadur :

≈ *Adkavout*. Roparz HEMON a anavezze ervat Breizh evel ma oa hag a dra sur n'eo ket ar Vreizh-se a oa anv gantañ da adkavout. Ar Vreizh a selle eñ outi oa ur Vreizh all, na oa ket da adkavout peogwir ne oa ket anezhi, a oa da grouiñ, en tu all d'ar stad m'edo a rannvro eus Frañs, evel broad etre broadoù ar bed. Fraezh eo kement-mañ er pennad “Breizh hag ar bed” (pp. 19-29 en emb. Al Liamm). Da bal e verke diorren ur sevenadur gwirion, a live hollvedel, diwar an dilerc'hioù sevenadur a chome goude an dek kantved diskar a rae Istor Breizh. Adkavout an dilerc'hioù-se, ya met evel ma kemerer mein eus rivinoù evit sevel tiez nevez. O tennañ kentel, ent eeunek evel ma anzavas e unan (p. 248), eus istor adsav broadelezhioù bihan Europa en 19^t kantved, e krede dezhañ e c'halle ul lennegezh wirion adenaouiñ al lorc'h en e genvroiz hag o dougen da ziorren ar vro en domanioù kevredigezhel, armerzhel ha politikel. E gwir, ne hañvale ket reiñ ul lec'h bras d'an domanioù-mañ diwezhañ er gweladur en doa eus ar bed — obererezhioù eilrenk e oant evitañ ha sachet e vent da heul ur wech azlañset ar sevenadur. Deurus eo merzhout ne gomz nemet ur wech koulz lavarout eus “an dachenn gevredigezhel”, e dibenn al levr (pp. 248 hh.), ha hepken evit he diskouez evel al lec'h ma rankor labourat hiviziken evit ledañ ar yezh ha dispakañ al lennegezh.

≈ *Breizh*. An hanter eus pajennoù al levr zo dindan pennadoù bet embannet war *Breizh Atao*. Roparz HEMON, ma ne gemere ket perzh en o stourm, en doa an un pal gant stourmerion bolitikel ar bloavezhioù ugent : reiñ da Vreizh he emrenerezh. En e romant diechu *Ar Vugale fall* e tiskouez kalz teneridigezh — ha nebeut goanag — evit ar grennarded vrestat o virviñ gant an entan breizhek. En devoud avat, Breizh evitañ oa ar brezhoneg. Hag aze moarvat eo titl al levr en e wirañ : edo ar Breizhad yaouank oc'h adkavout ar brezhoneg.

Spi 'm eus e kavi bastus va respont. Evit Roparz HEMON evel evit VALLEE, dindan *adkavout* e ranker kompren *krouiñ* (VALLEE a ginnige e grouadennoù evel traoù eus ar yezh, d'an dud da gompren ne oant ket o tont eus ur yezh komzet tu bennak, met eus ar yezh o tiorren).

(GE da LM – 16 06 02)

Ur gerig a-zivout an daskemmoù graet d'ar yezh lennegel ha, dre vras, da furmoù kent ar yezh. Abegoù kreñv a zleer kaout evit kemman un dra bennak ha

dreist-holl abegoù soliet *ent enien* : a-geñver gant liammoù diabarzh ar yezh evel lavar (liammoù ken diazremm etre ar c'hanteulioù, ken diazerc'h etre kanteulioù, arganteulioù hag ergeñverrennoù — pardonñ a ri din seurt emvenegadenn, ur skouer eus an damant-se a gavez e KIS-696, La-14, pp. 15-16 er pezh a lavaran a-zivout Br. *kantaezad* ha Gl. *hyponyme, hyperonyme*). Evit an abegoù soliet *ent ezien* a vez gwall izil er stad m'emañ ar brezhoneg : n'eus kevredigezh vrezhonek ebet evit c'hoazh hag an abegoù soliet war un arver beziat ne oufent ket trec'hiñ d'an abegoù enien (kement-mañ 'm eus bet tro da verkañ c'hoazh, a-zivout *sinema* end-eeun, e KIS-631, La-13, p. 29, n. 2 ; an arguzenn : “l'on dit plus couramment *mont d'ar sinema*” n'eo ket kantratoc'h eget arguzenn an deodyezherion lec'hel : “du-mañ e vez lavaret...”). Seul vui m'he deus ur yezh ezhomm da ziorren, seul vrasoc'h e vez enni roll ar yezhourion ; fazi e ve neoazh krediñ ez intent ar yezhour ren war donkad ar yezh ; ken strizh e vez e frankiz ha frankiz ne vern pe arzour : dirazañ e kav ar yezh evel yezh bet graet araozañ evit he lod brasañ ha, war boentoù 'zo, evel yezh d'ober ; kinnigoù ne ra ken, a vez darbennet pe distaolet gant ar yezherion ; en atebegezh ar yezhour eo anaout mat diorreadur kent ar yezh (studi an diorreadur-se zo an doare evitañ da zeskiñ e vicher yezhour) ha tamm ha tamm, gant ur basianted liesdekvloaziat, dont da vicherour war chanter an diorreadur ; en atebegezh ar yezher eo anaout ar yezh evel ur c'halloudezh eus ar gedvuhez ha barn ar yezherezh evel ma varn ar galloudezhioù all — an un atebegezh o deus yezhour ha yezher, ar c'hemm o vezañ etre buhezadur ha dodennadur, brasoc'h hemañ gant ar yezhour, hennezh gant ar yezher. Ar wir gudenn eo bepred : pe c'hoant eo hini ar yezherion ? Chagañ e bac'h klet ar *France profonde* pe gemer perzh leun en avantur vras mab den ?

Evel just e degouezhioù evel ar pennanvioù nad int nemet skritelloù eo kozhnet eniended an abegoù hag e c'hoari pezh a anvfen an *eziended treadegel* ; Br. *violoñs*, da skouer, ur wech kantgadec'h gant GREGOR., zo bet degemeret gant ar skrivagnerion hag ar yezhourion deuet d'e heul : VALLEE, HEMON, h.a. ; HERBERT en deus kinniget skarzhañ ar ger evit erlec'hiañ *biolin* outañ, hep reiñ, pa ouzon, abeg ebet soliet *ent enien* (nag *ent ezien* a du 'rall ; moarvat e kave *biolin* plijusoc'h d'e skouarn sonaozour — heñvel eno ouzh ar voereb kozh din he doa divizet azgwelout al lesanv roet da soudarded alaman ar Gouzalc'h : “Mais non, ma tante, on dit *les doryphores*. — Et moi, si ça me plaît de dire *les oriflars*...”). Evit *fññveier, skeudennva* a voe erlec'hiet gant tud an eil hag an trede Emsav (sl. KIS-649, La-13, p. 131) ouzh ar valleeg *fññvskeudennerezh* pa oa un abeg soliet ent enien (an hirder) da zilezel hemañ ; hag abeg zo avat d'o dilezel d'o zro evit degemer *sinema* en o lec'h ? Lakaomp e ve ezhomm eus un trede termen damheñvelster en o c'hichen (ha n'eo ket en o lec'h !), e c'hallfed neuze dibab *kinema* hervez da ginnig, o heuliañ reolennoù

dezneuziañ an termenoù allyezhañ diazezet gant Roparz HEMON. Aon 'm eus n'eo ket solietoc'h kalzik eus an daskemmoù graet e furmoù ar yezh gant geriadurourion *An Here*.

(RLN da GE – 06-07 02)

[30 06 02] Ouzhpenn an arguzennoù a zegasez da LM e 'z lizher eus ar 16 06 02 ez eus un arvez all eus an argraf a zo arabat diwelout, da 'm meno. Mar o deus Breizhiz puñset kement a c'herioù eus ar galleg, ez eo peogwir o deus kollet ar boaz, abaoe gallekadur o bonez en 11t kantved, da zezevout diouto o unan, hag e chomont da c'hortoz ma teufe ar C'hallaoued da zisplegañ dezho petra o deus da soñjal. E se e oa aet dic'hallus kaout ur ger brezhonek da aroueziañ forzh petore nevezinti ; ne oa nemet gerioù gallek dezneuziet en un doare dizampart : “ret eo rañtabiliziñ ar mekanikou” a skrive MADEG war *Pobl Vreizh* er bloavezhioù 1970. N'eo ket dellid bihanañ an Eil Emsav bezañ distaolet krenn, adalek antronozioù ar Brezel bed kentañ, ar prezeg kefridiel trederepublikat ha bezañ staget da zispakañ ur preder politikel nevez gwriennet en hil istor brezhon. Gallek e chome o eztaoliñ, nemet e vije bet goulenn re diganto moarvat diverkañ a-barzh un nebeut bloazioù eizh pe nav c'hantved a sujidigezh stuzegezhel. Gorreomp avat ez int bet her a-walc'h evit komz en anv Breizh hep kavout an disterañ bezañ endalc'het da zamantiñ ouzhañ lazioù ar vloc'henn c'hall, pezh na oa ket c'hoarvezet abaoe ALAN BARVEK¹. Sur a-walc'h eo bet hevelep emzalc'h politikel nevez bonvezus da eskoridigezh *Gwalarn*.

War ar c'hraf-se ne vez ket gwall helavar ar re a arvenn pleustriñ war Istor Breizh kempred. Kalz aesoc'h ha garedonusoc'h eo komz eus ar c'heveleriñ renet gant Eilemsaviz 'zo e-pad ar Gouzalc'h alaman, eleze dezrevell devoudoù na c'haller ket, dav anzav, o nac'hañ. Hogen pell eo ar sôverion¹ a vremañ a gaout herder Eilemsaviz ar bloavezhioù 1920 : n'int nemet lerennoù rod eus an unpreder o ren, bet eztaolet endeo en ur galleg mat pe en ur saozneg mat, hag a droont int en ur brezhoneg divastus. N'eo ket iskis tamm ebet lenn '*parklec'h*' ha n'eo ket *tuva* e porzh ar *Mac Do* e Karaez. Hogen e derou an 21t kantved e vefe poent bras da Vreizhiz paouez gant

¹ Hag abaoe, lakaomp, e warlerc'hiaded tostañ.

¹ Dave d'un arroud eus lizher ur skolaer orientat e-barzh kelaouenn diabarzh *Diwan* Meurzh 2001 o respont d'ul lizher digor skignet gant Laorañs MOTROT e Here 2000 (sl. KIS-712, La-14, pp. 133-134 & KIS-738, La-14, p. 384). Etre traoù all e tisklerie ar skolaer : “emañ ret deomp lakaat poan a-benn soviñ pinvidigezhioù ar brezhoneg”.

hevelep emzalc'h a berokeded eus kefredourion ar vloc'henn c'hall, adalek kefredourion ilizat renoù ar Gapetiz kentañ betek kefredourion likaet eil Arlevierezh CHIRAC hag eil tevezegiezh RAFFARIN. Pa gavomp dispredet ha dilonkadus prezeg Maxime GREMETZ, warnañ ul liv tredeetrevroadelennat splann, nag a abegoù hon eus neuze da droc'hañ krenn diouzh un emzalc'h faziak ha muturnius o sevel, n'eo ket mui d'an Trede Etrevroadelenn, met d'ar Gapetiz henañ !

[06 07 02] Kavout a ra din ez eus bet liammoù daelerezhel etre an emsav sevenadurel brezhon hag an hini politikel. E-pad an 19^t kantved he deus ar Stad c'hall strivet en un doare kendalc'hek d'ober d'ar brezhoneg bruzunañ, paouraat, disleberañ hag a-benn ar fin mont da get. Evel gourzhtu da gement-se avat ez eus bet ul labour unvaniñ ha pinvidikaat renet gant tud evel LE GONIDEC, VALLEE, ERNAULT, h.a. Bonvezus

eo bet embreg hirbad an holl emsaverion-se d'un emskiantañ war an dachenn bolitikel e-touez Breizhiz 'zo, o deus kroget da soñjal e oa divastus rannvroelouriezh ar C'hentañ Emsav. Seurt emskiantañ zo disoc'het da zispakadur ur preder politikel brezhon digent er bloavezhioù 1920, goude m'o doa kolloù denel hag holl reuzioù ar Brezel bed kentañ lakaet a-wel distervez ar prezeg kefridiel trederepublikat. Met bonvezus eo bet d'o zro hardizhded ar bolitikourion vrezhon da eskoradur *Gwalarn*.

(GE da RLN – 02 07 02)

Eilemsaviz, evel a lavarez, a stagas “da zispakañ ur preder politikel nevez gwriennet en hil istor brezhon”. N'en grejont ket e brezhoneg rak “re e vije bet goulenn diganto moarvat diverkañ a-barzh un nebeut bloazioù eizh pe nav c'hantved a sujidigezh stuzegezhel”. Un talbenn all a lezjont a-gostez, a zeraouomp ni e ziverzhout hiziv, eikont vloaz goude, eo an hini ma vez warnañ lakaet fin d'ar stadvroadoù. Evito e tlee an hil istor brezhon difourkañ en ur stadvroad vrezhon, kredenn a zo padet war o lerc'h betek ar bloavezhioù seikont — kement-se a ouzomp a-walc'h !

Ken emamp engouestlet hiziv hervez tri gwere : ar rezid hiniennel, an hil istor, ar geodedourelezh.

— Gwera ar rezid hiniennel eo an hini a zaveez dezhañ pa damallez da Vreizhiz “gortoz ma teufe ar C'hallaoued da zisplegañ dezho petra o deus da soñjal”. Dezverk, ha gwarant, ar rezid hiniennel eo an “dezevout diouzh an unan”, pezh o deus Breizhiz kollet ar boaz d'ober abaoe an 11^t pe an 12^t kantved. Ha gwa an neb a servijo dimp an

arguzenn hakr emañ Breizhiz er c'heñver-se a live gant ar pep all eus poblañs Frañs, “unan eus eürusañ broioù er bed” !

— Gwere an hil istor : an donder amzerel, andon an ereoù kumuniezhel, zo war un dro disoc'h ha bonveziad an nit. Bloavezhioù aour derou an eil Emsav a c'houlouas ar c'hantvedoù tremenet, a reas eus hanez Breizhiz un istor bev hag a zigoras un amzer ma kavomp ni ul load istorel diziouerus d'an nit. Ha da souezhiñ e ve gaonac'h an darn vuiañ eus al luskadoù breizhek hiziv, chomet pe dalc'het dic'houzvez eus eskoridigezh an hil istor ez int koulskoude an heklevioù anezhañ ?

— Gwere ar geodedourezh. Pennañ damant ar stadvroadoù e vez derc'hel en arun ar geodedourezh hag ar riezadezh¹. Emañ koulskoude an diarunaat war e lañs abaoe ur c'hantved, harpet alies war ar renkadezh. Hiziv, war un dro e ledana egor ar geodedourezh hag e koazh damani ar stadvroadoù. Ni e Breizh, ken pitilh un amzer voe gant hon frañsezezh, mar asantomp bepred bezañ keodedourion c'hall — hep deoliez ken avat — a wel mui ouzh mui eno un derez etrezek ur geodedourezh europat hag hollvedat. An anatañ en afer eo e vuhezomp ar geodedourezh evel diforc'h diouzh al liamm kumuniezhel daoust ma vez hemañ izil ha dall c'hoazh peurliesañ. Ar sontadegoù a ziskouez e kresk a vloaz da vloaz ar skiant kumuniezhel e-touez Breizhiz evito da vouezhiañ bep taol evel ar pep all eus ar Frañsizion — seurt gwered a anniñv kevredadel, a-geñver gant ezvezañs “an devezout diouzh an unan” a damallez, ne savetey ket koulskoude fosilenn ar stadvroad muioc'h eget ne vo o “sôverion” evit soviñ an teodyezhoù !

---

¹ Un “afer a Stad” eo evit ar stadvroadoù startaat ar soudadur etre an div, ar simant danvezet o vezañ dodenn ar *Communauté nationale* a bennbzhont ar speredoù ganti. Un hanezenn : va amezeg karter, stourmer komunour gredus abaoe c'hwegont vloaz, a erbede din mouezhiañ enep Maastricht evit diwall “*notre souveraineté nationale*”. Daoust ha drouklamm ar PCF evel hini ar riegourion all er mouezhiadegoù diwezhañ a ve un azon eus an digevrediñ o c'hoarvezout etre keodedourezh, perzhourezh kumuniezhel ha riezadezh ?